

Heikki Roiko-Jokela

Urheilun varjot (ref.)

Urheiluun on aina liitetty positiivisia arvoja, myönteisiä tunteita ja tuntemuksia. Urheilussa on korostettu sen fyysistä tärkeyttä ihmiselle, sen merkitystä ihmisen ja laajemmin kansakunnan ruumiillisen tai henkisen kunnon kohottajana. Urheilu tai yleisemmin liikkuminen on nähty synonyymiksi terveydelle ja hyvinvoinnille. Urheilu on ollut kansalaisyhteiskunnan väline.

Urheilussa on kuitenkin ollut ja on edelleen myös varjopuolensa. Aiempi vuosikymmeninä niitä ei kuitenkaan haluttu tuoda esille, vaan niistä pitkälti vaiettiin tai ongelmat hoidettiin ”sisäpiirin” keskuudessa. Julkisuuteen tai yleiseen keskusteluun ongelmat tulivat harvoin.¹

Ajat ovat kuitenkin muuttuneet. Asioista on alettu puhua yhä enemmän niiden ”oikeilla nimillä” ja urheilun lieveilmiöitä ja kipupisteitä on myös tuotu entistä vahvemmin esille. Media nostaa parrasvaloihin otiskoita, raflaaviakin, ja asioista keskustellaan yleisesti. Mikään urheilun osa-alue ei enää ole tabu. Urheilu ei ole vain ”puhtoinen” kilvoittelun kenttä, vaan se nähdään entistä selkeämmin erottamattomana osana yhteiskuntaa ja sen jäsenten, ihmisten, toimintaa, niin hyvässä kuin pahassakin. Yhteiskunnan kehitys heijastuu urheiluun ja päinvastoin.

Tässä artikkelissa tarkastellaan urheilun varjopuolten ilmentymiä. Kyseessä on katsausartikkeli. Urheilun toinen puoli -teemaa on käsitelty eri näkökulmista muun muassa useissa Liikuntatieteellisen Seuran *Impulssi*-sarjan julkaisuissa sekä Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirjoissa. Pohdinnan alla ovat olleet urheilun yhteys kansallistunteeseen ja nationalismiin sekä muihin yhteiskunnallisiin tavoitteisiin, kilpakenttien kapinalliset ja urheilun uhrit, doping, vilppi, liikuntatutkimus ja urheilujohtajat.² Näissä sarjoissa julkaistut kirjoitukset ovat herättäneet ajatuksia ja antavat pohjaa tälle artikkelille.

Tarkastelun kohteeksi on valittu ”teemat” nationalismi, talous, vilppi, päihteet, uhrit, urheilujohtajat ja media. Urheilun julkisivu on varmasti kaikille jollain tavalla tuttu, mutta urheilun toinen puoli ei enää olekaan yhtä tunnettu. Urheilun yhteys kansallistunteeseen ja nationalismiin sekä muihin yhteiskunnallisiin tavoitteisiin ei välttämättä ole kaikille tuttua ja turvallista maaperää. Kilpakenttien kapinalliset ja urheilun uhrit -käsitteet voivat herättää ajatuksia ja mielipiteitä, mutta niiden todellinen sisältö on osin hämärän peitossa. Samoin urheilujournalismi tunnetaan yleensä vain ilmiänsultaan. Entäpä urheilujohtajat? Kuka heitä tarvitsee? Suhtautuminen urheilujohtajuuteen voi olla kuvatun kaltainen, mutta osalle niistä, jotka olisivat taipuvaisia tokaisuun, urheilujoh-tajuuden moninainen tehtäväkenttä ei ole edes tuttu.

Kansallinen tehtävä

”Urheilija on isänmaan puolustaja, rotunsa ylivertainen muotovalio, miehisyyden perikuva, yhteiskuntaluokkansa ryhdikäs edustaja, Suomi-kuvan rakentaja ja kansan suurten yhteisten tunteiden sytyttäjä.”³

Teijo Pyykkösen ja Erkki Vasaran kuvaus luonnehtii 1900-luvun alkupuolen urheilijaa ja samalla urheilun merkitystä. Urheilijan tehtävä ei ollut vain kilvoitella henkilökohtaisen menestyksen puolesta, vaan hänen tuli myös edustaa maataan ja kansaansa, tuoda voittojen ja menestyksen kautta esille niiden elinvoimaisuutta, yhdistää kansakuntaa. Urheilija ei elänyt tai urheillut vain itseään varten, vaan hän oli rehti ja reipas, maansa ja kansansa kirkasotsainen ja myötämielinen edustaja.

Totuutta ei kyseenalaistettu, vaan urheilijasta ja urheilusta tehtiin altis kansallisen politiikan väline. Tässä kontekstissa epäonnistumisia ei helposti sallittu.⁴

”Urheilu oli enemmän kuin yksityisten urheilijain taistelua paremmuudesta, se oli eräs muoto kansojen ja valtakuntien pyrkimistä menestykseen ja arvonantoon. Siksi urheilu oli alistettava `kokonaisuuden` palvelukseen, urheilun tehtävänä sisäänpäin oli kasvattaa nuorisoa fyysisesti ja henkisesti vahvaksi kansakunnan palvelukseen, urheilun tehtävänä ulospäin taas oli suojata maan etuja sekä kohottaa maan ja sen urheilun arvonantoa.”⁵

Urheilumenestyksen ja -voittajien kautta maat ja kansat ovat hahmottaneet omaa asemaansa valtioiden ja kansojen keskinäisessä hierarkiassa. Voittojen avulla on osoitettu oman kansan elinvoimaisuutta tai jopa rodullista ylemmyyttä. Menestys on ollut myös osoitus oman urheilujärjestelmän toimivuudesta (mitä näkökulmaa esitellään usein edelleenkin). Erityisen tärkeää on ollut saavuttaa menestystä kohdattaessa vastustaja, joka on ollut historiallisista syistä jollain lailla erikoistapaus. Hyvinä esimerkkeinä ovat Suomen ja Ruotsin maaottelut, Neuvostoliiton ja Tšekkoslovakian väliset jääkiekko-ottelut⁶ tai vaikka Saksan ja Ranskan keskinäiset jalkapallokamppailut. Urheilun ja kansallistunnon liitto on ollut kautta aikain ja valtioiden varsin toimiva. Menestyksen hetkellä onkin ollut helppoa samaistua – ”me voitimme” – ja nostaa esille kansakunnan sankareita. Todettakoon vastaavasti, että tappioiden hetkellä urheilija on sen sijaan jäänyt varsin usein yksin ja me voitimme -ajattelu muuttunut varsin nopeasti urheilijan häviöksi.⁷

”Skyldiga: De svek sitt land.” (Ruotsalaisen *Expressen*-lehden otsikko Ruotsin jääkiekkomaajoukkueen kärsittyä yllätystappion Valko-Venäjälle talviolympialaisissa vuonna 2002.)⁸

Menestyminen urheilun eri lajeissa on usein ollut korostettu tavoite etenkin autoritäärisissä ja diktatuurisissa valtioissa. Esimerkkeinä mainittakoon Neuvostoliitto, Saksan Demokraattinen Tasavalta, Mussolinin Italia tai Hitlerin kansallissosialistinen Saksa. Urheilu on (ollut) kiinteä osa valtion toimintaa ja kilpailutoiminta aktiivista ja mahtipontista. Urheilu ja urheilijat valjastettiin tiukasti tuomaan esille valtiojärjestelmän ja kansan – Hitlerin Saksan tapauksessa myös rodun – ylivertaisuutta.⁹

Välittömästi toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina nationalismi ei ollut yhtä korostetusti esillä kuin aiempina vuosikymmeninä. Huomio kiinnittyi jälleenrakennukseen ja taloudellisiin kysymyksiin. Silti nationalismin vaikutus säilyi taustalla, myös urheilutoiminnan taustavaikuttajana. Erityisesti tämä ilmeni sodan myötä itsenäistyneiden maiden sekä sosialististen valtioiden urheilutoiminnassa. Esimerkiksi sosialististen maiden etulinjassa, Neuvostoliitossa, urheilussa saavutettu menestys milteinpä rinnastettiin avaruuden valloituksessa tai sotilaallisissa voimannäytöissä saavutettuihin tuloksiin: urheilumenestys kertoi omaa tarinaansa maan järjestelmän vahvuudesta. Myös Suomessa nationalismi virisi uudelleen 1950-luvulla marsalkka C. G. E. Mannerheimin kuoleman ja hautajaisten (1951), ensimmäisen sodanjälkeisen sotilasparaatin (1951) ja ennen kaikkea Helsingissä järjestettyjen olympiakisojen (1952) myötä. Sodan hävinnyttä Suomea ”nostettiin jälleen kansakuntien joukkoon”. Urheilunationalismi oli tässä tehtävässä keskeisessä asemassa.¹⁰

Länsi- ja itäblokkien vastakkainasettelussa urheilunationalismi kehittyi äärimilleen, mikä näkyi etenkin olympialaisessa ”kilpavarustelussa”. Olympialaisia kisoja käytettiin häikäilemättömästi kansallisten intressien ja ennen kaikkea omien poliittisten järjestelmien yliveritaisuuden esittelemiseen. Olympiakisojen lisäksi urheilua yleensäkin hyödynsivät erityisesti Neuvostoliitto ja sen vaikutuspiiriin joutuneet itäisen Euroopan valtiot – tällöin ei tosin, kuten todettua, ollut niinkään kyse näiden maiden omien kansallisten ominaispiirteiden korostamisesta, vaan keskeiseen asemaan nousi vallinnut poliittinen järjestelmä ja sen puolustus, internationaalinen sosialismi. Itäblokki heitti haasteen, johon läntiset valtiot vastasivat.¹¹

”Ainoa kerta kun muistan punakoneen ilmeettömien kiekkosotureiden todella tuulettaneen sattui pitkässä Neuvostoliiton ja Kanadan maaotteluserjassa (1970-luvulla), joka päättyi sosialismin voittoon kapitalismista¹². Itse joukkueet olivat vain kansakuntiansa ja talousjärjestelmiensä lihallisia jatkeita.”¹³

Kilpajuoksussa kaikki voimavarat ja keinot valjastettiin järjestelmän tukemiseen, eikä urheilu tehnyt poikkeusta. Urheilijoiden yksilöllisyys häivytettiin, heistä tuli järjestelmän palvelijoita, urheilumenestyksestä sen ylivoimaisuuden mittari ja siksi menestystä oli saavutettava hinnalla millä hyvänsä. Ironista sikäli, että mitä voimakkaammin valtiot propa-

goivat sosialistisen identiteettinsä puolesta – myös urheilun avulla – sitä selkeämmäksi kävi itse järjestelmän mahdottomuus.¹⁴

Nationalismi on noussut uudelleen parrasvaloihin 1990-luvun vaihteesta lukien Euroopan poliittisen kentän uudelleen järjestäytymisen, Neuvostoliiton hajoamisen ja siitä irtautuneiden kansallisvaltioiden uudelleen itsenäistymisen myötä. Toisaalta globalisaation myötä paikalliset, kansalliset erityispiirteet ovat korostuneet. Sen mukaisesti kansallistunnon aiheuttamat vastakkainasettelut ovat jälleen nousseet – enemmän tai vähemmän – esille kansainvälisellä tasolla.¹⁵

Mikä on urheilijan rooli tässä modernin nationalismin yhtälössä? Urheilija edustaa kiistämättä entiseen tapaan maataan tai kansaansa, mikä asettaa hänelle luonnollisesti omat menestymisvaatimuksensa. Vastaavasti valtio tukee urheilijaa eri tavoin: se tarjoaa taloudellista tukea, rahoittaa alan tutkimusta, järjestää urheilutapahtumia, palkitsee menestyksestä. Urheilun kenttä ei kuitenkaan ole enää sama kuin vielä muutama vuosikymmen aiemmin.¹⁶

Raha pyörittää

Urheilun maailma on muuttunut jopa radikaalisti. Urheilusta on tullut ammattimaista; urheilijasta seuran – ”firman” – työntekijä, jolta edellytetään lojaaliutta työnantajalleen. Tämä tuo urheilijalle uudenlaisia paineita ja aika ajoin urheilija on ajautunut – ajautuu – ristiriitatilanteisiin työnantajan edellyttäessä hänen osallistumistaan (sopimusten mukaisesti) tärkeisiin otteluihin/kisoihin ja kotimaan odottaessa toisaalla osallistumista kansallisesti merkittäviin kilpailuihin tai tapahtumiin. ”Klassisena” esimerkkinä tästä ovat jääkiekon MM-ottelut, joita ajatellen seurataan kuumeisesti pohjoisamerikkalaisen NHL-sarjan tuloksia: saadaanko sieltä omiin joukkueisiin vahvistuksia vai jatkuvatko pudotuspelit Atlantin takana edelleen. Toinen esimerkki on aikanaan kohuaikin herättänyt tapahtuma, jolloin suomalaiset autourheilijat osallistuivat erään urheilulehden gaalailtaan sen sijaan, että olisivat olleet Tasavallan Presidentin kutsumina vuoden 1998 itsenäisyyspäivän vastaanotolla.¹⁷

Urheilumaailma on kokenut 2000-luvun aikana myllerryksen. Urheilun asema ja merkitys ovat muuttuneet lähes täydellisesti siitä, mitä

ne ovat aiemmin olleet. Urheilu on ammattimaistunut ja samalla se on ajautunut – ajettu – tiiviiseen yhteistyöhön ”median ja markkinoiden” kanssa. Hannu Itkosta lainaten urheilusta on muodostunut ”talouden, politiikan ja viihteen näyttämö omine sankareineen ja konnineen”.¹⁸

Urheilun ammattimaistuminen on korostanut etenkin sen kaupallisuutta. Urheilijasta on tullut tuote, joka myy suorituksillaan mitä erilaisimpia asioita: urheiluvälineitä, -vaatteita, kilpailuita, tapahtumia, elintarvikkeita, autoja yms. Myös urheilutapahtumien avulla myydään lähestulkoon kaikkea. Urheilu on alistettu markkinatalouden ehdoille. Urheilusta on tullut bisnestä.¹⁹

Ratkaiseeko raha? Tilanne on varsin monisyinen. Urheilija ja hänen edustamansa seura toki tarvitsevat taloudellista tukea toimintaansa ja joutuvat siksi sitoutumaan erilaisiin yhteistyö- ja markkinointisopimuksiin. Toisaalta menestys usein sokaisee ja molemminpuoliset vaatimukset kasvavat. Voidaan myös väittää, että pelkkä menestys ei enää aina välttämättä riitä huippu-urheilijoille motivaattoriksi, vaan usein hyvin keskeiseksi, jopa ensisijaiseksi menestyksen tavoitteluperusteeksi nousee raha, toimeentulo. Urheilusta ja urheilusaavutuksista on joillekin urheilijoille tullut keino saavuttaa taloudellista menestystä. Toisaalta on syytä muistaa, että urheilijan ura on lopulta varsin lyhyt ja mahdollisuudet hyödyntää mahdollista menestystä ovat ajallisesti siksi rajalliset. On muistettava myös, että on joitakin lajeja (jäähkiekko, jalkapallo, tennis, golf, moottoriurheilu...), joissa menestyneimmille urheilijoille maksettavat palkkiot ovat jopa suunnattomia.

Rahan vallan korostuminen urheilumaailmassa on myös luonut aivan uudenlaisia uhkakuvia. Urheilun maailma ei enää ole entisenlainen, ”idealistisen puhtoinen” kisailun kenttä, vaan sen kaupallistuminen on sysännyt monet toimijat vähintäänkin ”harmaalle vyöhykkeelle”. Urheilumaailmaan on pesiytynyt rahanpesua, korruptiota, talousrikoksia... Talousvaikeuksissa painiskelevia – sinisilmäisiäkin – seuroja on hyödynnetty rahanpesussa ja otteluita on järjestelty lahjusten avulla suurempien veikkausvoittojen ja sponsorisijoitusten toivossa. Oman lukunsa muodostaa urheilujärjestöihin ja -liittoihin pesiytynyt enemmän tai vähemmän rakenteellinen korruptio: esimerkiksi eri lajien ja kisojen kisaisännöyksien jaoissa on esitetty lahjusepäilyjä, lipunmyyntejä on järjestelty sisäpiirien etuja silmälläpitäen... Urheiluun liitetyt arvot kansojen yh-

distäjänä ja rauhan ja ihmisoikeuksien edistäjänä joutuvat vähintäänkin kyseenalaisiksi, kun kisoja myönnetään maille, joissa hallinto pohjautuu diktatuuriin tai joissa ihmisoikeuksilla ei ole juuri merkitystä. Inhimillinen ahneus sanelee pelisäännöt; oma etu ajaa urheilun ihanteiden ohi – tarkoitus pyhittää jälleen keinot.²⁰

Keinolla millä hyvänsä

”Me vannomme, että otamme osaa olympiakisoihin rehellisesti kilpailen ja niiden sääntöjä kunnioittaen sekä tahtoen osoittaa oikeaa urheilumieltä oman maamme ja urheilun kunniaksi.” (Olympiavala.)²¹

Kilpailu – oli sen tavoitteena sitten voitto, erinomaiset tulokset tai taloudellinen menestys – on aika ajoin vääristynyt ja johtanut urheilijan tai hänen taustaryhmänsä menestyspainoiden alla vilpilliseen toimintaan. Sääntöjä rikotaan, sovittuja normeja kierretään ja venytetään. Kaikki tämä pyritään luonnollisesti sanktioiden pelossa salaamaan.²²

Kiinnostavaa on termin ”vilppi” käyttäminen: urheilussa harvoin puhutaan rikoksista tai petoksista, vaikka lähtökohtaisesti on kysymys samansuuntaisista asioista. Hannu Itkonen onkin pohtinut, ovatko urheilussa tavalla tai toisella tapahtuvat sääntörikkomukset sitten tulkittu – moraalisesti tai oikeudellisesti – sen verran vähempiarvoisiksi, ettei niitä ole lähdetty tulkitsemaan ”raskaimman kautta” ja suhteuttamaan tekoja lain säädöksiin? Onko urheilu koettu eräänlaiseksi leikiksi, jossa tapahtuviin vääryyksiin ei tulekaan suhtautua kovin vakavasti? Ehkä joissakin tilanteissa näin on voinut olla (voi olla edelleenkin) ja tietynlainen vilpistely on jopa kuulunut asiaan. Asiaan liittyvät eettiset ja moraaliset näkökannat ovat moninaisia, minkä esimerkiksi arkkipiispa emeritus John Vikström on pohdiskeluissaan tuonut hyvin esille. Nykyisenkaltainen (huippu-)urheilu on kuitenkin pääsääntöisesti paljon ammattimaisempaa, siihen liitetyt taloudelliset panostukset huomattavia ja lisäksi urheiluun liittyy aikaisempiin vuosikymmeneihin verrattuna aivan toisenlaisia sopimusoikeudellisia kysymyksiä: minkäänlaiseen vil-

pilliseen toimintaan ei ole varaa. Paljastuneita rikkeitä käsitelläänkin nykyisin yhä useammin myös juridisista näkökulmista, jopa oikeudessa.²³

Lähtökohtaisesti mitään vääryyksiä ei kuitenkaan tapahdu. Urheilu on rehtiä, kilpailutilanteet tasapuolisia, tuomarit oikeudenmukaisia, yleisö kaikkia kilpakumppaneita kannustavaa. Kuitenkin on jouduttu luomaan sääntöjä, joita jatkuvasti myös uudistetaan ja täydennetään. Silti sekään ei ole taannut, etteikö vilpillistä toimintaa ole harjoitettu. Urheiluvilppiä on ollut hyvin monenlaista, eikä sen tunnistaminen tai paljastaminen ole ollut helppoa. Yksinkertaistaen voisi sanoa vilpin olevan sitä, että yksittäinen urheilija pyrkii tulostensa parantamisen toiveissa hyödyntämään kiellettyjä aineita, tekniikoita tai välineitä. Urheiluvilppiin on luettava myös urheilijan tukijoukkojen pyrkimys ”vetää kotiinpäin” kyseenalaisilla sääntötulkintoilla, virheellisillä mittauksilla, olosuhteiden manipuloinnilla jne. Vastustajaan kohdistetut toimet ja jopa suoranaiset sabotointi- tai vahingoittamiskyrimykset muodostavat oman vilppikategoriansa.²⁴

Hannu Ikonen on luokitellut urheiluvilpin eri muodot viiteen kategoriaan. Hän jaottelee vilpintekijät yksityisyrittäjiin (suoritustaan tai tulostaan sääntöjen vastaisesti parantelevat), vilppiin kannustajiin (jotka ovat puolueellisia tai niitä, jotka sorvaavat sopimuksia, joista myös vilpistelijät pyrkivät hyötymään), yhteiseksi hyväksi vilpistelijöihin (eli ovat heitä, jotka välineellistävät urheilua sen ulkopuolisiin tarkoituksiin), vieraille vilpisteleviin (kanssakilpailijoita vahingoittavat tahot) sekä vilpillisiin viestittäjiin (subjektiivisesti tai virheellisesti – mahdollinen oma etu tavoitteena – uutisoivat tahot).²⁵

”Meidän pitää pystyä luomaan myös sellaiset tulevaisuuden näkymät, jotka vapauttavat ja kannustavat uusiin ponnistuksiin. Sellaiset tulevaisuuden kuvat avautuvat vain siitä vakaumuksesta, että urheilu palvelee elämää, kun se on uskollinen alkuperäisille korkeille ihanteilleen. Siellä missä tämä tapahtuu, siellä pelastetaan ja säilytetään urheilun sielu ja sitä kautta myös itse urheilu. Myös urheiluun pätee raamatun sana: Mitä auttaa ihmistä, vaikka hän voittaisi omakseen koko maailman, mutta kadottaisi sielunsa.”²⁶

Aineet auttavat

Eniten esillä ja keskusteluissa ollut urheiluvilpin muoto on ollut doping. Määritelmän mukaan dopingia on mikä tahansa urheilijalle annettu tai hänen käyttämänsä ”elimistölle vieras aine sekä fysiologinen aine ylimäärin käytettynä tai epänormaalilla tavalla elimistöön annettuna, jos ainoana tarkoituksena on parantaa urheilijan suorituskykyä keinotekoisella ja epäreilulla tavalla”²⁷. Määritelmä jättää dopingille varsin väljät puitteet: periaatteessa dopingia voisi olla lähestulkoon mikä tahansa aine tai menetelmä, jos sen avulla ”epänormaalilla tavalla” pyritään tulosten parantamiseen.

Doping-ongelma nousi esille 1970-luvun aikana. Urheilusuorituksia oli toki pyritty parantamaan kemiallisin keinoin aiemminkin, mutta tuolloin se ei ollut kiellettyä tai ihmiset eivät sitä tuominneet. Jopa dopingvalvonta jousti tarvittaessa arvokisamenestyksen edessä. Esimerkiksi hiihtäjäsuuruus Eero Mäntyranta oli antanut positiivisen dopingnäytteen jo alkuvuonna 1972, mutta testitulos julkistettiin vasta olympialaisten jälkeen. Asenteet alkoivat kuitenkin vähitellen tiukentua ja 2000-luvulle tultaessa suhtautuminen oli jo yleisesti kielteistä.²⁸

Ongelmaa ei kuitenkaan ole saatu kitkettyä urheilun parista, vaikka asenteet dopingia kohtaan ovat tuomitsevia ja myös valvonta kehittyä ja sitä toistuvasti kehitetään ja lisätään. Pikemminkin – etenkin lukuisien viimeaikaisten kansainvälisten käryjen ja Rion olympialaisten osallistumisoikeuden ympärillä käydyn polemiikin perusteella – vaikuttaisi siltä, että doping on urheilumaailmassa arveltua yleisempää, systemaattisempaa ja laajamittaisempaa ja sen organisointiin on urheilijoiden lisäksi sekaantunut myös valmentajia, urheilujohtoa, jopa valtioiden instituutioita, kuten muun muassa viimeaikaiset, vilkasta polemiikkia aiheuttaneet syytökset Venäjän valtiota vastaan ovat hyvin osoittaneet. Voidaan varsin perustellusti väittää – todeta – että doping on syvällä urheilumaailman rakenteissa. On toki mahdollista, että yksittäinen urheilija toimii itsenäisesti ja etsii yksin kiellettyjä aineita tai keinoja. Usein käytetyt aineet ja menetelmät ovat kuitenkin sen tyyppisiä, niin kalliita tai erityisasiantuntemusta vaativia, että ”tavallinen urheilija” ei pysty niitä itsenäisesti hankkimaan tai käyttämään. Syytöksiä on siksi suunnattu myös urheilujohtajiin, valmentajiin ja urheilulääkäreihin.²⁹

Ongelmaa ei ole saatu ratkaistua myöskään siksi, että dopingin käytöstä käyrneille urheilijoille annetut konkreettiset sanktiot tai vilpistä narahtamisen tuoma maineen menetys eivät ole olleet riittävä pelote. Urheilutulosten parantuminen, ennätykset ja menestyminen sekä menestyksen myötä tuleva kuuluisuus ja taloudellinen vauraus ovat usein olleet pelotteita suurempi houkute.

Kiinnijäämisen riskiä myös usein vähätellään: luottamus tieteen ja ehkä oman itsenkin ylivoimaisuuteen luo väärää turvallisuudentunnetta. Vilpillisiä keinoja voidaan peitellä toisilla vilpillisillä keinoilla ja käytettyjä kiellettyjä aineita toisilla, mahdollisesti sallituillakin. Rahalla on ostettu ”puhtaita” testituloksia. Dopingin käytön ja valvonnan välinen suhde on jatkuvaa kilpajuoksua. Tilannetta sekoittaa myös yhä uusien lajien tulo mukaan kilpaurheilun sekä harrasteurheilun/-liikunnan sektorit, jotka käytännössä jäävät dopingvalvonnan ulkopuolelle. Tietyissä ammattimaisissa urheilulajeissa dopingtestaus on taas varsin satunnaisista. Esimerkiksi ammattilaistason voimannostajat Suomessa eivät kuulu ADT:n dopingvalvonnan piiriin, mikä ei tieten estä sitä, ettei heillä olisi omia testausjärjestelmiään. Omat lisäongelmansa tilanteeseen tuovat eri lajien erilaiset määrittelyt ja asenteet – se, mikä yhdessä lajissa on kiellettyä ja tuomittavaa, ei sitä toisessa ole.³⁰

Päihteet ja urheilu

Urheilijan kokemaa painetta ja onnistumisen vaatimukset – niin itse asetettuna kuin muiden hänelle asettamat – ovat usein huomattavia. Aina urheilija ei kuitenkaan pysty häneen kohdistuneita odotuksia lunastamaan. Loukkaantumiset voivat verottaa mahdollisuuksia, henkinen kuormitus voi olla liian suuri, valmentautumisessa tulee epäonnistumisia, eteneminen urheilu-uralla voi pysähtyä taloudellisten resurssien puuttumiseen. Toisaalta oman lukunsa muodostavat epärehellisiin keinoihin syyllistyneet ja niistä ”kärähtäneet”. Miten urheilija kykenee käsittelemään näitä tuntemuksiaan ja jatkamaan uraansa vastoinkäymisistä huolimatta?

Jokainen urheilija on yksilö ja etsii omat keinonsa kestää stressiä ja paineita. Toisilla elämäntilanne on paremmin hallussa, mutta joidenkin kyky hallita tilannetta on heikompi. Osa sortuu purkamaan paineitaan

ei-toivotuilla tavoilla, jotkut ehkäpä erilaisten päihteiden avulla. Virallisesti esimerkiksi lajiliitot eivät tällaista toimintaa hyväksy tai ota asiaan suuremmin kantaa, mutta silti ongelma on läsnä urheilun arjessa ja nousee aika ajoin myös parrasvaloihin.

E erityisesti urheilun ja alkoholin suhde on ollut ongelmallinen ja useimmiten urheilijoiden päihdeongelmissa on ollut kyse nimenomaan alkoholin väärinkäytöstä. Urheilussa on kautta aikojen korostettu terveyttä, hyvinvointia ja raittiutta ja urheilijoilta on usein odotettu pidättyvyyttä alkoholin suhteen. Näin oli etenkin 1900-luvun alkupuolella. Mielikuva on ollut hyvin vahva, vaikka todellisuus on usein ollut varsin toisenlainen. Urheilevalle maailmalle asetetut ihanteet ja raittiusvaatimukset ovatkin pitkälti tulleet ulkopuolisilta tahoilta. Urheilijat itse eivät suinkaan ole heihin kohdistuneista odotuksista huolimatta olleet koskaan alkoholin suhteen mitenkään erityisen ”puhtoisia”.³¹

”Niinpä urheilijat suurimmaksi osaksi pidättäytyivätkin, kuka ehdottomasti kuka säännöstellen, nauttimasta alkoholia harjoitus- ja kilpailukaudellaan. Mutta mikään ei estä heitä kilpailukauden päätyttyä - - - mikään ei estä heitä silloin käyttämästä alkoholia. Useat urheilijat tahtovat silloin olla tavallisia heikkoja ihmisiä.”³²

Teijo Pyykkösen ja Erkki Vasaran mukaan vielä 1950- ja 1960-luvuilla tavoitteena oli jopa alkoholista täysin vapaa yhteiskunta ja asenteet urheilijoiden alkoholinkäyttöön olivat sen mukaiset. Asenteet alkoholin käytön suhteen alkoivat tuolloin muuttua ja ne ovat sittemmin muuttuneet edelleen aiempaa sallivammiksi. Samalla alkoholin käyttö on tullut näkyvämmäksi. Suuntaus on ollut pois alkoholin täyskiellosta enemmänkin kohden ”vapautta ja valistusta”, alkoholin aiheuttamien haittojen minimointia ja/tai terveiden elämäntapojen korostamista. Kaikesta huolimatta urheilijoilta edellytetään yhä jonkinasteista nuhteettomuutta myös alkoholin käytön suhteen. Ainakaan itseään, joukkuettaan tai maataan ei saisi nolata, ei edes – tai varsinkaan – suurimpien voittojen hetkellä. Media ”rankaisee” nopeasti hairahtuneita ja kansalaisilla riittää päiviteltävää otsikoissa. Toisaalta, jos urheilija on menestyvä, hänelle annetaan paljon anteeksi, jopa satunnaiset ”humalaörvellykset”.³³

Oman lisänsä urheilumaailman ja alkoholin suhteeseen on tuonut urheilusektorin monimuotoistuminen uusien lajien ja uusien toimintatapojen myötä. Samalla kaupallisuus on korostunut. Urheilun ammoisista ihanneagendoista ei enää ole juuri mitään jäljellä. Vaikka ”citius, altius, fortius” -hengessä yhä korostetaan jaloa kilpaa ja urheilun ihanteita, on todellisuus paljon raadollisempi. Urheilu on ammattimaistunut ja samalla ”rahan valta” on korostunut. Urheilijoiden ja heidän seurojensa tai liittojensa on toimintaedellytystensä turvaamiseksi täytynyt muokata toimintaansa ”yrittäjämaiseen” suuntaan ja tehdä muun muassa erilaisten kaupallisten tahojen kanssa yhteistyö- tai mainossopimuksia. Nämä ovat ulottuneet myös alkoholituotteita edustaviin yhtiöihin.³⁴

Jossain määrin kehitys on ristiriidassa urheilulle alun perin asetettujen tavoitteiden ja ihanteiden kanssa, eikä tätä ole aina hyvällä katsottukaan. Moraaliset ja eettiset painotukset ovat nousseet esille ja alkoholin myynnin kieltämistä urheilutapahtumien yhteydessä onkin usein vaadittu. Myös panimoiden mainostila urheilijoiden vaatteissa ja varusteissa on herättänyt kriittisiä kannanottoja. Toisaalta urheilutapahtumista on tullut eräänlaisia viihdetapahtumia, joihin varsinaisen asian eli urheilun ohelle halutaan mitä erilaisimpia oheispalveluita – mukaan lukien alkoholitarjoilut olutteltoissa tai kisakatsomoissa. Kellojen kääntäminen taaksepäin ja urheilijoiden sitominen jälleen kansakunnan elinvoimaisuuden ja ryhdin kirkasotsaisiksi esimerkeiksi ei nykyisessä monimuotoisessa (huippu-)urheilun maailmassa ole kuitenkaan mahdollista.³⁵

Ura ohi – mitä sitten?

Urheilijan suorituksien arvo mitataan ensisijaisesti hänen uransa aikana. Menestys tuo mainetta ja mammonaa, lajiensa huipulla olevilla riittää kysyntää. Entä kun ura on ohi, tavalla tai toisella?

On toki lajeja, joissa menestyneiden tulevaisuus on – ainakin taloudellisesti – turvattu, mutta tähän yltävät vain ”harvat ja valitut”. Useimmiten niin sanottujen ”tavallisten” lajien ”tavalliset” edustajat joutuvat jossain vaiheessa, ennemmin tai myöhemmin miettimään, mitä tekevät, kun urheilu-ura on ohi. Silti, etenkin lajien huipulla urheilu on niin totta, että harvalla urheilijalla tuolloin riittää kiinnostusta pohtia uran

jälkeisiä vaiheita. Muutamat urheilijat jaksavat ajatella pitkäjänteisesti ja hankkivat itselleen koulutusta ja jopa ammatin vielä urheilu-uran aikana. Jotkut siirtyvät puolestaan valmennuksen pariin, jotkut hyödyntävät tietouttaan ja kokemustaan ja löytävät työuransa lajiensa muissa tehtävissä, hallinnossa, markkinoinnissa, managereina. Muutamat pystyvät käyttämään vanhaa asemaansa ja mainettaan hyväksi myös myöhemmin ja löytävät elämäntehtävänsä tätä kautta vaikkapa liike-elämän tai politiikan parista. Muutamat siirtyvät kouluttautumaan vasta tuolloin.

Merkitystä on myös sillä, miten urheilu-ura on päättynyt. Jos on kyse omasta valinnasta ja ajoitus on ”oikea”, voi siirtyminen ”siviiliin” olla helpokkin. Sen sijaan, jos ura päättyy vaikkapa loukkaantumisen myötä tai erityisesti, jos ura päättyy kärähtämiseen vilpistä tai dopingista voi sopeutuminen olla vaikeaa. Urheilu-uran katkeaminen vastoin omaa halua tai ilman, että toivottuja tavoitteita on saavutettu, voi katkeroitaa urheilijan: vuodet urheilun parissa ovat kuluneet ikään kuin hukkaan. Mitä on jäänyt jäljelle?! Saavuttamattomat unelmat, turhaan maksetut laskut, menetetty terveys? Kaikkensa uhranneesta urheilijasta on itseltään tullut – tulee – uhri.³⁶

Urheilulle uhratut

Viime sotien aikana ja niiden jälkeen uhri-termillä viitattiin kaatuneisiin urheilijoihin. Hannu Itkosen mukaan termi on kuitenkin laajentunut ja nykyisin sillä tarkoitetaan kaikkia niitä urheilijoita, jotka ovat urheilu-uransa aikana vammautuneet tai jopa kuolleet tai tulleet väärinkohdelluiksi. Mukana on myös niitä, joiden kohtalo on jostain muusta syystä erityisen koskettava tai poikkeuksellinen.³⁷

Nykypäivänä urheilu, varsinkin huipulla, on hyvin totaalista. Harjoittelun, varusteiden ja välineiden sekä harjoitteluolojen – kaiken – pitää olla viritettynä äärimmilleen. Urheiluun liittyy myös lukuisia taloudellisia aspekteja alkaen urheilijan omista resursseista päätyn erilaisiin yhteistyö- ja sponsorisopimuksiin. Kyseessä voi olla hyvin suurenkin ryhmän toimeentulo. Kaiken kaikkiaan nykypäivän urheilussa ”pelataan korkeilla panoksilla” ja riskit ovat sen mukaiset. Toisaalla on menestys,

maine ja taloudellinen hyöty ja toisaalla vastaavasti panoksena urheilijan omat tai sponsoreiden varat, urheilijan terveys, hänen, valmentajan tai yhteistyökumppaneiden maine, äärimmillään jopa urheilijan henki.³⁸

Osa lajeista on jo luonteeltaan suoraan sellaisia, että niihin liittyy erityisiä riskitekijöitä. Hyvänä esimerkkinä tällaisista lajeista ovat moottoriurheilun lajit, nyrkkeily ja monet muut kamppailulajit, mäkihyppy tai jääkiekko. Näissä lajeissa on koettu vuosikymmenten saatossa useita vakavia loukkaantumisia tai kuolemantapauksia, joissa uhrina on ollut urheilija itse tai katsojat. Joissakin lajeissa on puolestaan ollut, voinee sanoa, ”suurempi houkutus” esimerkiksi dopingin käyttöön, joka on aiheuttanut muun muassa voimailulajien ja pyöräilyn parissa kuolemantapauksia tai ”vain” maineenmenetyksiä, kuten suomalaisittain surullisen kuuluisat hiihto- ja kestävyysjuoksukäryt ovat osoittaneet. Oman lukunsa urheilun uhrien tarinassa muodostavat etenkin nykypäivänä esille nousseet huliganismi ja terrorismi, joissa urheilua tai urheilutapahtumaa hyödynnetään aivan muiden tavoitteiden toteuttamiseen. Uhreiksi joutuvat tällöin paitsi urheilijat tai katsojat, mutta myös urheilu itsessään.³⁹

Johtajan tuulinen paikka

Uhri-käsitettä on laajennettu koskemaan myös muita kuin urheilijoita: urheilun uhri voi olla myös valmentaja tai huoltaja, urheilujohtaja tai jopa innokas fani. Tässä kontekstissa urheilujohtajat ovat usein erityisen altis ryhmä etsittäessä urheilun uhreja. Urheilujohtajan paikka on aina ollut tuulinen. Urheilujohtajien tarpeellisuutta tai työpanosta ei aina tunnusteta tai niiden merkitystä ei tunnusteta. ”Urheilijathan sen työn ja tuloksen tekevät!” – ja urheilujohtaja on vain se siipeilijä, joka menestyksen hetkellä on kyllä valmis paistattelemaan parrasvaloissa. Vastavasti, jos menestystä ei tule, on syy ilmeinen: urheilujohtajat eivät ole tehtäviensä tasalla. On ymmärrettävää, että kaikkia ei urheilujohtajan kritiikille altis pesti kiinnostosta ja niiden, jotka leikkiin uskaltautuvat, on kasvatettava itselleen varsin paksu nahka.⁴⁰

”Mulla soi yhtä mittaa puhelimet. Sieltä tuli kaikenlaisia uhkauksia Etelä-Pohjanmaalta, kun krouvissa pojat sai vähän paukkua

päähänsä. Mulla meinas puhjeta vatsahaava, vaikka oon kohtalaisen karski karju. J. Uunila ja minut syyllistettiin. Me oltiin urheilujohtajia, jotka Vainio-raukkaa tällä tavalla painostivat.”⁴¹

Urheilujohtajuutta tutkineiden Jouko Kokkosen ja Teijo Pyykkösen mukaan urheilujohtajat ovat sikälikin olleet alttiita kritiikille, että johtajuuden määritelmä on usein jäänyt epäselväksi. Kuka lopulta on johtaja? Valmentajilla on valtaa, urheilijoiden managereilla samoin, mutta lisäksi on puheenjohtajia ja pääsihteereitä, toiminnanjohtajia, järjestö- tai kehityspäälliköitä, lajipäälliköitä, viestintävastaavia jne. Epäselväksi koettu johtajuus on ollut omiaan hämärtämään urheilujohtajien asemaa ja kyseenalaistamaan heidän tarpeellisuutensa.⁴²

Kysymyksiä on aiheuttanut myös se, mitä urheilujohtaja lopultakin tekee? Paitsi poimii rusinat menetyksen pullasta? Käsitelyssä heijastuu usein se, että urheilujohtajan työstä ja siitä, mitä se pitää sisällään, ei juuri tiedetä. Sinänsä urheilujohtajan työ – pitkäaikaista urheilujohtaja Jukka Uunilaa lainaten – ”on samanlaista kuin mikä muu johtaminen tahan-sa”. Mallia on otettu muun muassa liike-elämästä jo 1960-luvulla. Urheilujohtajan tulee asettaa tavoitteita, huolehtia resurssien järjestämisestä tavoitteisiin pääsemiseksi, koota ja koordinoida tarvittavat asiantuntijat mukaan toimintaan. Urheilujohtajan työnsaran voisi tiivistää toteamukseen, että hän suunnittelee urheilutoiminnan suuret linjat ja huolehtii siitä, että suunnitelmat toteutuvat. Osa työstä on julkista, osa tapahtuu enemmän taustalla, ”kulisseyssä”.⁴³

Toisaalta urheilujohtajan tehtävän määrittelemistä ei ole ainakaan helpottanut sen sijoittuminen useiden eri toimintasektorien välimaastoihin. Urheilujohtajien on täytynyt pystyä sukkuloimaan niin urheilutoiminnan, hallinnon, talouselämän kuin politiikankin aloilla. Jouko Kokkonen ja Teijo Pyykkönen ovat tuoneet esille, kuinka asioista sovittiin hyvä veli -hengessä, pienessä piirissä ja valmiit käytännöt ja ratkaisut vain hyväksytettiin kenttäväellä. Toiminnan sulkeutuneisuus ja keskittyminen ”kulisseyhin” on ollut omiaan ruokkimaan kritiikkiä ja nostamaan esille epäluuloja ja kysymyksiä urheilujohtajien toiminnan oikeellisuudesta ja tarpeellisuudesta. Urheilujohtajien verkostoituminen asettui uudelleen arvioinnin kohteeksi 1990-luvulla, kun huippu-urheilun liikuntapoliitti-

nen asema heikentyi ja painopiste siirtyi liikuntatoiminnan edistämiseen laajemmin, kuntoilun ja terveyttä edistävän liikunnan suuntaan.⁴⁴

Median merkitys

”Luotaessa” urheilun uhreja nousee media usein keskeiseen asemaan ja sen merkitys on korostunut vuosi vuodelta. Vielä 1900-luvun alussa urheilun uutisointi oli satunnaisten lehtiartikkeleiden ja ei-ammattimaisten kirjoittelijoiden varassa; sittemmin radion ja hieman myöhemmin ennen kaikkea television mukaantulo muutti urheilun seuraamisen, mutta myös urheilun itsensä, radikaalisti. Vähitellen viestinnästä ottivat vastuun koulutetut ammattiuurheilutoimittajat. Omalta osaltaan media edesauttoi urheilun viihteellistymistä ja kaupallistumista.⁴⁵

”... Mutta ovat ne tiedotusvälineetkin kehittyneet. Kun talvikisat 40 vuotta sitten pidettiin ensimmäisen kerran, ei sieltä tullut tietoja edes puhelimitse, kun ei puhelinyhteyksiä Suomesta Eurooppaan vielä ollut. Nykyään naputtelevat suuret uutistoimitukset tällaista kirjoituskoneen näköistä vekotinta, ja samassa tulee teksti perille. Teleprinttereiksi kutsuvat niitä pelejä. Ja radiot ja telkkarit tuovat miltei kaiken kotiin. Eri asia sitten on, kuka nyt päiväsaikaan joutaa kotonaan olemaan ja töllötintä tuijottamaan.”⁴⁶ (Nimimerkki Pesan kommentti *Urheilun Kuva-Aitassa* vuonna 1964.)

Joukkotiedotusvälineet nostavat urheilijoita sankariasemiin tai syöksevät heitä julkisen kujanjuoksun kautta unohduksiin. Urheilujournalisteilla onkin keskeinen asema luotaessa kuvaa urheiluun liittyvistä asioista, ilmiöistä ja henkilöistä. Urheilutoimittajien vastuu on huomattava: he vaikuttavat alituisesti siihen, millainen kuva urheilusta, urheilulajeista tai urheilijoista itsestään muodostetaan. Journalisteilla on valta ”nostaa” tai valta ”laskea”. Seppo Pänkäläinen on osuvasti todennut, kuinka ”urheilujournalismi on tänä päivänä liiketaloudellisen hyödyntavoittelun työkalu”. On selvää, että kun urheilujournalismin asema on korostunut, on myös sen taloudellinen markkina-arvo lisääntynyt: juttuja myydään

ja niitä on myös saatava myydyksi. Nykypäivänä oman lisänsä viestintään tuo yhä enenevässä määrin myös varsin arvaamaton sosiaalinen media. Näissä viestinnän ristipaineissa totuus usein värityy ja pahimmassa tapauksessa urheilu saa jälleen uhrinsa.⁴⁷

Urheilun toinen puoli

Urheilu on perinteisesti ja kautta aikain koettu voittopuolisesti myönteiseksi ilmiöksi. Siihen on liitetty lukuisia positiivisia adjektiiveja: urheilu on terveellistä, se on rehtiä ja reipasta. Urheilu kasvattaa lapsista ja nuorista kunnollisia, rehellisiä ja tunnollisia kansalaisia isänmaan palvelukseen. Urheilun maailmassa on kuitenkin toinen, synkempi puolensa.

Urheilu on historian saatossa yhdistänyt kansakuntia, mutta yhtä lailla ollut usein myös kärjistämässä kansojen välisiä ristiriitoja. Yhtiökansallisuudessaan – tai sellaiseksi kuvattuna – se on lietsonut osaltaan kilpavarustelua ja kansojen vastakkainasettelua. Urheilusta on tehty politiikan välikappale, jolloin sen perimmäinen tavoite – rehti kilvoittelu – on saanut väistyä.

Urheilun politisoituminen on osoitus urheilun asemasta tiiviinä osana yhteiskuntaa. Tämä suhde on vuosikymmenten saatossa vahvistunut ja tullut yhä monimuotoisemmaksi. Enää ei voi erottaa urheilun ja muun yhteiskunnan välisiä kytkentöjä. Tämän ”liiton” myötä urheilu on myös kaupallistunut, mikä puolestaan on luonut omat varjonsa sen ylle. Kun raha ratkaisee, joutuvat urheilulliset arvot, elleivät antamaan periksi, niin ainakin joustamaan. Rahan aseman korostuminen luo myös niin urheilijalle kuin hänen taustajoukoilleenkin houkutus vilpin – dopingin tai muiden epäeettisten keinojen – käyttämiseen. Urheilija jää ”oikean” ja ”väärän” ristipaineisiin. Kaikki eivät tilanteesta selviä kunnialla.

Viitteet

- 1 Itkonen, Hannu, *Kilpakenttien kapinalliset*. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi XVII, 5. Helsinki 1999; Sironen, Esa & Roiko-Jokela, Heikki, *Urheilun toinen puoli?* Teoksessa *Urheilun toinen puoli*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2015. Toimittajat Esa Sironen ja Heikki Roiko-Jokela. Porvoo 2015, 9–10.
- 2 Itkonen, Hannu. *Mitta hihassa, piikki lihassa, Urheiluvilpin esitutkinta*. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi VI. Helsinki 1994; Pyykkönen, Teijo & Vasara, Erkki. *Viinamäen urheilumiehet, urheilu ja raittius 1900-luvulla*. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi XVI. Helsinki 1999; Kopra, Sari. *Mäntyrintan tahrasta Lahden skandaaliin. Urheilu ja suomalainen identiteetti vuosina 1972–2001 doping-tapausten valossa*. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi XXIII. Helsinki 2004; Kokkonen, Jouko. *Kansakunnat kultajahdissa, Urheilu ja nationalismi*. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi XXII. Helsinki 2003; Kokkonen, Jouko & Pyykkönen, Teijo. *Suomalainen urheilujohtaja, itse asiasta kuultuna*. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi nro 24. Helsinki 2011; Itkonen, Hannu. *Urheilun uhrin*. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi XIV. Helsinki 1997; Itkonen, Hannu. *Kilpakenttien kapinalliset*. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi XVII. Helsinki 1999; Pänkäläinen, Seppo. *Suomalainen urheilujournalismi*. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi XV. Helsinki 1998; *Urheilu katsoo peiliin*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 1999. Toimittajat Esa Sironen ja Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylä 2000; *Urheilun etiikka ja arki*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2000. Toimittajat Esa Sironen ja Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylä 2001; *Olympialapset*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2004. Toimittajat Esa Sironen ja Heikki Roiko-Jokela. Saarijärvi 2004; *Urheilu ja sota*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2013–2014. Toimittajat Esa Sironen ja Heikki Roiko-Jokela. Porvoo 2014; *Urheilun toinen puoli*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2015. Toimittajat Esa Sironen ja Heikki Roiko-Jokela. Porvoo 2015.
- 3 Pyykkönen & Vasara 1999, 12.
- 4 Pyykkönen & Vasara 1999, passim; Kokkonen, 2003, passim; Vasara, Erkki, *Urheilun sata vuotta*. Teoksessa *Urheilu katsoo peiliin*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 1999. Jyväskylä 2000 (C), 85; Allardt, Erik, *Urheilu kansakunnan rakentajana*. Teoksessa *Urheilun etiikka ja arki*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2000. Toimittajat Esa Sironen ja Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylä 2001, passim; Roiko-Jokela, Heikki, *Kuuliainen sielu, terve ruumis*. Urheilu ja urheilukasvatus osana isänmaan rakentamista. Teoksessa *Urheilu ja sota*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2013–2014. Toimittajat Esa Sironen ja Heikki Roiko-Jokela. Porvoo 2014, 55–72; Vasara, Erkki, *Isänmaan ja sodankäynnin asialla: Piirtoja suomalaisesta*

- urheiluaatteesta 1870-luvulta 1950-luvulle*. Teoksessa *Urheilu katsoo peiliin*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 1999. Jyväskylä 2000 (A), 11–24. Katso myös Lindfelt, Mikael, *Voiko tervettä sielua terveessä ruumiissa parantaa*. Teoksessa *Urheilun etiikka ja arki*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2000. Toimittajat Esa Sironen ja Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylä 2001, passim.
- 5 Kokkonen 2003, 19.
 - 6 Esimerkiksi Jokisipilä, Markku, *Punakone ja vaahteranlehti*. Kustannusosakeyhtiö Otava. Keuruu 2014, 147–168.
 - 7 Pyykkönen & Vasara 1999, passim.; Kokkonen 2003, passim. Katso myös Vikström, John, *Lippu ja vihellyspilli*. Teoksessa *Urheilun etiikka ja arki*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2000. Toimittajat Esa Sironen ja Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylä 2001, passim
 - 8 Kokkonen 2003, 6.
 - 9 Kokkonen 2003, 4–7, 20–23; Jokisipilä 2014, passim.; Jokisipilä; Markku, *Urheilulehti K1*, nro 31 (4.8.2016). *Kolme vastausta -palstan kysymys Olympialaiset ja maailmanpolitiikka*. Vastaaja 2, 24; Suhonen, Alpo, *Urheilulehti K1*, nro 31 (4.8.2016). *Kolme vastausta -palstan kysymys Olympialaiset ja maailmanpolitiikka*. Vastaaja 3, 26; Exner-Carl, Kristiina, *Suomi, Neuvostoliitto ja Helsingin olympiakisat*. Teoksessa *Olympialapset*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2004. Toimittajat Esa Sironen, Ossi Viita ja Heikki Roiko-Jokela. Saarijärvi 2004, 77, 83.
 - 10 Kokkonen 2003, 27–32; Jokisipilä 2014, passim.; Jokisipilä 2016, 24.
 - 11 Kokkonen 2003, 29–32; Itkonen 1999, 13; Jokisipilä 2014, passim.; Tiilikainen Teija, *Urheilulehti K1*, nro 31 (4.8.2016). *Kolme vastausta -palstan kysymys Olympialaiset ja maailmanpolitiikka*. Vastaaja 1, 23; Jokisipilä 2016, 24.
 - 12 Summit Series 1972, Neuvostoliiton ja NHL-ammattilaisten välisessä sarjassa, voiton vei Kanada. Sen sijaan vuoden 1974 sarjan voitti Neuvostoliitto. Vastassa olivat tällöin Kanadan WHA-ammattilaiset.
 - 13 Kokkonen 2003, 32. Jukka T. Relanderin kommentti Liikunta ja Tiede -lehdessä, no. 6/1999.
 - 14 Kokkonen 2003, 27–32.
 - 15 Kokkonen 2003, 34–35; Jokisipilä 2016, 24; Suhonen 2016, 26.
 - 16 Esimerkiksi Kokkonen 2003, 41, 45.
 - 17 Kokkonen 2003, 45–51; Vasara, Erkki, *Urheilu viinan ja raittiuden kilpakenttänä*. Teoksessa *Urheilu katsoo peiliin*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 1999. Jyväskylä 2000 (B), 53.
 - 18 Itkonen 1999, 5, 9–10; Virtapohja, Kalle, *Media ja urheilun skandaalit*. Teoksessa *Urheilu katsoo peiliin*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja

1999. Toimittajat Esa Sironen ja Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylä 2000, passim.; Puronaho, Kari, *Rahan valta urheilussa*. Teoksessa *Urheilu katsoo peiliin*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 1999. Toimittajat Esa Sironen ja Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylä 2000, passim.; Suhonen 2016, 26.
- 19 Pyykkönen & Vasara 1999, 39; Virtapohja 2000, passim.; Puronaho 2000, passim.; Vasara 2000C, 87.
- 20 www.sport.fi. *Ahneus ja korruptio vaikeuttavat urheilun roolia rauhan ja ihmis-oikeuksien edistäjänä*, 17.7.201. Luettu 20.8.2016; www.yle.fi. *Rahanpesu ja korruptio ottelumanipulaatioihin verrattavia uhkia*, 8.4.2014. Luettu 20.8.2016; www.yle.fi. *Korruptiota, lahjontaa, valheita, petoksia... - Tässä Blatterin Fifan järkyttävimmät skandaalit*, 28.5.2015. Luettu 20.8.2016.
- 21 Itkonen 1999, 14.
- 22 Itkonen 1994, 7–9; katso myös Itkonen 1999, 7, 9, 14.
- 23 Itkonen 1994, passim.; Itkonen 1999, 5; Virtapohja 2000, 59. Urheilun eettisistä ja moraalisisista kysymyksistä katso esimerkiksi Vikström 2001, passim.; Lindfelt 2001, passim.
- 24 Itkonen 1994, passim.; Itkonen 1999, 14–15.
- 25 Vilpin muodoista tarkemmin: Itkonen 1999, passim. Katso myös Itkonen 1994, passim.
- 26 Vikström 2001, 34.
- 27 Kopra 2004, 5.
- 28 Kopra 2004, passim.; Ljungqvist, Arne, *Dopingsäännöt eettisenä ohjenuorana*. Teoksessa *Urheilun etiikka ja arki*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2000. Toimittajat Esa Sironen ja Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylä 2001, passim.
- 29 Katso myös Kopra 2004, passim.; Itkonen 1999, 18–19; Ljungqvist 2001, passim.; Suhonen 2016, 26.
- 30 www.antidoping.fi 14.8.2016; www.fpopowerlifting.net 14.8.2016; www.iltalehti.fi 17.10.2015, *Voimannostaja Väinö Kivistö: Ehdoton ei dopingille*.
- 31 Pyykkönen & Vasara 1999, passim.; Vasara 2000B, 39–47, 53.
- 32 Pyykkönen & Vasara 1999, 33–34.
- 33 Pyykkönen & Vasara 1999, passim.; Vasara 2000B, 47–53; Vasara 2000C, 86.
- 34 Pyykkönen & Vasara 1999, 39–43; Vasara 2000C, 86–87.
- 35 Pyykkönen & Vasara 1999, 8–9; Vasara 2000B, 54–55.
- 36 Katso myös Itkonen 1999, 20.
- 37 Itkonen, Hannu, *Urheilun uhrit*. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi XIV, 6. Helsinki 1997.

- 38 Itkonen 1997, passim.
- 39 Itkonen 1997, passim.
- 40 Kokkonen, Jouko & Pyykkönen, Teijo, *Suomalainen urheilujohtaja. Itse asiasta kuultuna*. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi nro 24, 7–8, 51–54. Helsinki 2011; Itkonen 1997, passim.
- 41 Kokkonen & Pyykkönen 2011, 33–34. Kalevi Tuomisen kommentti Martti Vainion dopingkäryn jälkimainingeissa 1980.
- 42 Kokkonen & Pyykkönen 2011, passim.
- 43 Kokkonen & Pyykkönen 2011, 7–12.
- 44 Kokkonen & Pyykkönen 2011, 13–17, 49–56.
- 45 Pänkäläinen 1998, passim.; Itkonen 1997, 15–16.
- 46 Pänkäläinen 1998, 8.
- 47 Pänkäläinen 1998, passim; lainaus 5; Pyykkönen & Vasara 1999, 42; Vasara 2000C, 87. Katso myös Virtapohja 2000, 57–63.